

ПОВЕДІНКОВА ЕКОНОМІКА / BEHAVIORAL ECONOMY

УДК 378.14 (430)

МАРЦЕНЮК Л.В.^{1*}

*д-р екон. наук, доцент, професор кафедри економіки та менеджменту Дніпровського національного університету імені В. Лазаряна, e-mail: rwinform1@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-4121-8826

ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО ПОЄДНАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

В статті визначено основні аспекти організації дуальної форми здобуття освіти в Україні. Проаналізовано моделі організації системи дуальної освіти в провідних країнах світу. Визначено, що саме дуальна форма може стати вирішенням проблем сьогодення у взаємовідносинах між навчальним закладом, здобувачем освіти та роботодавцем. **Метою статті** є визначення переваг та недоліків дуальної освіти для всіх учасників її організації. **Методика.** Для вирішення даної наукової проблематики використано: структурний метод; порівняльний аналіз; абстрактно-логічне узагальнення. **Результати.** Здійснено аналіз сутності дуальної освіти, можливих моделей її організації, а також виявлені переваги та недоліки даної форми здобуття освіти. Доведено, що впровадження дуальної форми здобуття освіти у є запорукою підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням вимог роботодавців. Здобувачі дуальної форми освіти мають більше шансів отримати своє перше робоче місце після здобуття освіти. Заклади вищої освіти підвищують свою конкурентоздатність на ринку освітніх послуг, адже при організації дуальної освіти відбудеться оновлення навчальних планів, які будуть пристосовані до потреб суб'єктів господарювання. Установи та організації, що співпрацюватимуть із закладами вищої освіти в межах організації дуальної форми навчання, підвищать свій імідж та рейтинг серед споживачів як передові осередки, що підтримують прогресивні форми навчання. **Практична значимість:** отримані результати можуть бути використані закладами вищої освіти, суб'єктами господарювання та здобувачами освіти в разі залучення до дуальної форми здобуття освіти.

Ключові слова: освіта; дуальна освіта; дуальність; форми здобуття освіти; методи здобуття освіти

Постановка проблеми

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Згідно із ст.17 Закону України «Про освіту»: «Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань», при цьому згідно із ст. 9 цього ж Закону, передбачаються наступні форми здобуття освіти: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева); індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); дуальна [1].

Разом з тим, ринок освітніх послуг у сучасній Україні функціонує переважно сам по

собі, майже не взаємодіє із ринком праці [2].

Враховуючи проблеми, з якими стикаються випускники ЗВО (вимоги до наявності досвіду роботи за фахом зі сторони роботодавця, відсутність системи централізованого і гарантованого розподілу випускників), роботодавці (прийом на роботу випускників, теоретичні знання яких не підкріплені ґрунтовними практичними навичками), та держава в цілому (масовий виїзд молодих фахівців за кордон), вважаємо що наукові дослідження стосовно дуальної форми здобуття освіти є доволі актуальною темою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Терміни «дуалізм», «дуальний», «дуальність» (від лат. dualis – подвійний) досить широко застосовуються в різних галузях знань (філософії, політології, економіці, соціальних та природничих науках). Дуальна освіта визначається як така, що поєднує навчання у навчальному закладі

та на підприємстві.

Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер з підготовки кваліфікованих кадрів певного профілю в межах організаційно-відмінних форм навчання [3]. Основне завдання впровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолати розрив між теорією і практикою, освітою й виробництвом і підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів, урахувавши вимоги роботодавців у межах нових організаційно-відмінних форм навчання [4].

Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору про здійснення навчання за дуальною формою здобуття освіти [5].

Дуальна форма професійної освіти – це освітній процес, що поєднує практичне навчання з частковою зайнятістю на виробництві та навчання в традиційному освітньому закладі. Подібна форма професійної освіти представляє собою механізм тісної взаємодії держави, роботодавців, профспілок і різних громадських об'єднань з підготовки висококваліфікованих кадрів відповідно до потреб ринку праці [6, с. 9-11].

У праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 рік) Адам Сміт підкреслював, що системи учнівства і наставництва в дуальному навчанні необхідно вважати традиційними методами професійного навчання на робочому місці, тому що працюючи поруч з майстром, молоді робітники вивчали ази професії [7].

В дуальній моделі створюються умови для залучення підприємств до процесу підготовки кадрів, зокрема ідеться про значні витрати, пов'язані з підготовкою фахівців [8].

У широкому розумінні поняття «дуальне навчання» використовується для опису європейських університетських програм, що поєднують університети й підприємства, щоб створити нові можливості для навчання на робочих місцях [9].

Дуальна освіта – це повноцінне виконання обов'язків, отримання заробітної плати і

паралельне здобуття знань [10].

Автор Кушнірецька наполягає, що впровадження в професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів елементів дуальної форми навчання створить передумови для якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців [11].

В статті [12] досліджено сучасний стан взаємозв'язку освіти та ринку праці, визначено сучасні вимоги ринку праці до випускника закладу вищої освіти, окреслено основні напрями діяльності відповідних суб'єктів із метою реалізації діалогу ринку освіти й ринку праці, зокрема розвиток дуальної форми навчання.

Формалізована корпорація між організаціями та державою з метою забезпечення достатньої кількості Здобувачів робочими місцями, є шляхом вперед вважає науковець у статті [13].

Потрібні фахівці, які можуть тримати баланс між теорією та практикою, з досвідом роботи в мультидисциплінарному стані, здатні до командної роботи та з комунікативними навичками [14].

Науковець з Мексики наголошує на необхідності попереднього навчання наставників, що будуть навчати студентів на робочих місцях [15].

Впровадження дуальної форми здобуття освіти у є запорукою підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням вимог роботодавців. Обґрунтовано, що дуальна форма здобуття освіти передбачає використання найновіших наукових досягнень, інноваційних розробок і технологій не лише університетської науки і виробництва, а й досягнень академічної науки [16].

Дуальна модель навчання передбачає залучення підприємств до процесу підготовки кадрів, які йдуть на досить істотні витрати, пов'язані з навчанням працівників, так як добре знають, що витрати на якісну професійну освіту є надійним капіталовкладенням в майбутнє розвитку компанії. При цьому вони стають зацікавленими не тільки в результатах навчання, але і в змісті навчання, його організації [17].

Впровадження дуальної системи освіти потребує розширення кількості закладів освіти з підготовки кадрів за професіями, в яких є потреба відповідно до стратегій розвитку регіонів [18]. Саме такий вид підготовки дозволяє студенту розкритися,

проявити свої знання, розвинути в собі креативне мислення, навчитися планувати свою діяльність і домагатися очікуваних результатів [19].

Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти, за словами Хеберта Баумана, передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовки спеціалістів певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання [20].

Створення гармонійних стосунків між вищою школою та потребами на ринку праці дасть можливість не тільки забезпечити високий рівень кваліфікації випускника, зекономити кошти підприємству, а й водночас підвищити рівень працевлаштування майбутніх професіоналів і зробити їх більш спроможними на ринку праці [21].

Для студентів дуальна освіта надає гарні шанси працевлаштування та подальшої кар'єри за отриманою спеціальністю, оскільки навчання за дуальною системою максимально наближене до запитів роботодавців. Досягається висока мотивація в отриманні не тільки знань, але і умінь, професійних навичок та компетенцій. Студенти, закріплені за робочим місцем, працюють не тільки з текстами, але і з виробничими ситуаціями. За таких умов студенти перестають бути пасивними споживачами навчальної інформації і навчаються свідомо та зацікавлено. Дуальне навчання сприяє успішній адаптації молодих людей до виробничих відносин та дорослого життя в цілому [22, с. 67-68].

Особливості дуального навчання від традиційного наводить науковець Дернова. По-перше, дуальне навчання зосереджено навколо рефлексії щодо робочої практики; це не просто опанування набором технічних навичок, але критичне мислення і навчання через досвід. По-друге, модель дуального навчання розглядає навчання як результат дії і рішення проблем у робочому середовищі, і, таким чином, зосереджена навколо живих проектів і проблем [23].

Згадуючи про постійне оновлення сучасних технологій на виробництві та недостатньої матеріально-технічної бази в ЗВО, автори в [24] теж наголошують на актуальності впровадження дуальної освіти в Україні та діляться першим позитивним досвідом від застосування цієї форми навчання.

Соціально-економічні зміни у сучасному суспільстві потребують таких трансформацій у

системі вищої освіти, що покращують якість підготовки фахівців [25].

Дуальна форма здобуття вищої освіти взаємопов'язана з тенденціями розвитку суспільства та потребами ринку праці у висококваліфікованих кадрах [26, с. 284].

Проблема дуального навчання в університетах інших країн посідає одну з провідних позицій. Це підтверджують роботи відомих європейських дослідників, таких як: Д. Бауд, Дж. Бреннан, Дж. Гарнетт, І. Каннінгем, К. Костлі, Б. Літл, І. Ніксон, Дж. Релін, Н. Соломон, Б. Уокмен та інші.

Науковці Андрейцев [27], Вем'ян [28], Дражниця [29], Костюченко [30] Яковенко [31], Коркіна [32] у своїх дослідженнях досвіду інших країн стосовно впровадження дуальної освіти, приходять до висновку про позитивний вплив цієї форми освіти та надають рекомендації щодо успішного впровадження дуальної освіти в українських ЗВО.

Формулювання цілей статті

Робота присвячена визначенню основних аспектів організації дуальної форми здобуття освіти в Україні на підставі аналізу діяльності системи дуальної освіти в інших країнах.

Виклад основного матеріалу

Вперше про впровадження системи дуальної освіти для підготовки фахівців в Україні зазначається в Наказі Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2015 р. № 298 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» на базі закладів професійнотехнічної освіти» [33].

Розпорядженням Кабінету Міністрів від 19 вересня 2018 р. № 660-р. затверджено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти [5]. Ця Концепція ґрунтується на німецькому досвіді дуальної форми здобуття освіти. В період 2020-2023 роки Концепція передбачає створення кластерів дуальної освіти на базі конкурентоспроможних закладів освіти та заінтересованих роботодавців - підприємств, установ, організацій, у тому числі, тих, що належать до сфери управління органів державної влади.

Під дуальною формою здобуття професійної освіти розуміється спосіб здобуття професійної освіти, що передбачає поєднання навчання осіб (далі – Здобувачі освіти) у Зкладах освіти з

навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття відповідної кваліфікації, як правило, на основі договору.

Дуальна форма здобуття освіти спрямовується на адаптацію здобувача освіти до першого робочого місця, що відповідає його освітній спеціальності та кваліфікації.

При організації освітнього процесу за дуальною формою здобуття професійної (професійно-технічної) освіти обов'язково підписується тристоронній Договір, який враховує права та обов'язки трьох сторін: здобувача, закладу освіти та суб'єкта господарювання. Серед ключових моментів можна виокремити наступні:

Заклад освіти зобов'язаний: надавати Здобувачу освіти освітню послугу на рівні відповідного стандарту професійної (професійно-технічної) освіти; надавати Суб'єкту господарювання погоджені з ним освітні програми; призначати майстрів виробничого навчання (асистентів майстра виробничого навчання), відповідальних за організацію і виконання освітньої програми Здобувачами освіти; спільно із Суб'єктом господарювання розробляти графік навчання за дуальною формою здобуття освіти;

Суб'єкт господарювання зобов'язаний: призначати Здобувачу освіти наставника (працівник Суб'єкта господарювання, який передає набутий досвід та знання Здобувачам освіти під час практичної підготовки та сприяє адаптації Здобувача освіти до робочого місця), при цьому на роботах із підвищеною небезпекою за наставником може бути закріплено не більше одного Здобувача освіти. Суб'єкт господарювання має право відбору Здобувачів освіти для проходження практичної підготовки на робочому місці за дуальною формою здобуття освіти.

Здобувач освіти зобов'язується досягти результатів навчання, передбачених стандартом професійної (професійно-технічної) освіти. Здобувач освіти має право обирати місце для проходження практичної підготовки відповідно до переліку Суб'єктів господарювання, які уклали договори про співпрацю із Закладом освіти. Здобувачі освіти можуть включатися до штатного розпису працівників Суб'єктів господарювання під час здобуття професійної освіти за дуальною формою, у разі укладення строкових трудових договорів. Здобувачі освіти отримують заробітну плату (крім

зарєєстрованих безробітних), іншу грошову винагороду та види матеріального заохочення під час практичної підготовки на робочому місці Суб'єкта господарювання. Здобувач освіти веде щоденник, який включає поточні записи щодо виконання графіку освітнього процесу, набуття професійних і ключових компетентностей, визначених освітньою програмою/стандартом професійної освіти, результати поточного оцінювання результатів навчання.

План заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 214-р. передбачає наступні організаційні заходи: розробку комплексу методичного забезпечення для підготовки Здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за дуальною формою; розробку та апробацію освітніх програм і навчальних планів в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти за дуальною формою здобуття освіти; навчання, стажування науково-педагогічних працівників закладів освіти на підприємствах; реалізацію пілотних проєктів; створення кластерів дуальної освіти на базі конкурентоспроможних закладів освіти та зацікавлених роботодавців; інформування населення про позитивний досвід підготовки кадрів за дуальною формою здобуття освіти; моніторинг працевлаштування випускників, які здобули освіти за дуальною формою [34].

Потрібно підкреслити, що діючі державні освітні стандарти припускають в кращому випадку рівне співвідношення теоретичного і практичного навчання, хоча актуалізація професійних компетенцій вимагає превалювання практико-орієнтованих форм. Окрім умов організації дуального навчання, вважаємо за доцільне провести оглядовий аналіз існуючих моделей, що використовуються у різних країнах світу при застосуванні дуальної форми здобуття освіти [35]:

1) *Модель ринку.*

Застосовується на практиці у Великобританії, характеризується невеликим прямим впливом держави [36]. В основному, саме ринкові сили визначають освіту кваліфікованої робочої сили. Навчання проводиться на конкретному підприємстві, при цьому зміст навчання визначається конкретним

завданням. Вважаємо, що при данній моделі навчання Здобувач отримує занадто вузький кваліфікаційний профіль, який може стати стримуючим фактором для нього у майбутньому при пошуку нового місця роботи.

2) *Модель, що контролюється державою.*

Ця модель широко застосовується у Франції, де змістом навчання та регулювання повністю опікується державою. Система дуального освіти у Франції відкриває учням дорогу до всіх професійних сертифікатів, що зареєстровані в національному каталозі професійних кваліфікацій. Уклавши контракт на учнівство (від 1 до 3 років), молоді люди мають такий же статус і права, як і інші співробітники підприємства, а також отримують зарплату. Навчання проходить як на робочому місці, так і в навчальному центрі для учнів. Система регулюється національним законодавством, регіональними радами, політичними установами і соціальними партнерами, які здійснюють керівництво центрами підготовки. Фінансується навчання з трьох джерел: від держави, яке звільняє підприємства від внесків роботодавців на суму зарплати кожного учня, регіональних рад (бонуси за наймом, субсидії на навчання) та компаній (податок на навчання).

Урядом Франції були прийняті різні заходи для розвитку альтернативного навчання. Наприклад, введена мінімальна квота на учнівські контракти для компаній. Компанії з кількістю співробітників більше ніж 250, повинні надати 5 % контрактів для учнів альтернативного освіти [37].

3) *Кооперативний режим.*

Ця модель використовується в Німеччині. Тут діє принцип подвійної освіти (навчання плюс робота на конкретному робочому місці).

М.Г. Дернова, досліджуючи Європейський досвід дуальної освіти, зазначає, що у німецьких університетах розрізняють 3 усталені дуальні моделі [38, с. 142]:

1. *Вища освіта інтегрована з професійною освітою:* містить в собі класичну вищу освіту з практичною професійною. Умовою навчання за цією моделлю є атестат про середню або середню фахову освіту, а також угода з підприємством.

2. *Вища освіта інтегрована з професійною діяльністю:* розрахована на тих, хто має завершену професійну освіту або багаторічний досвід роботи за будь-якою спеціальністю. Навчання припускає продовження професійної

діяльності, якщо вона змістовно пов'язана з напрямком навчання. Обов'язковою є тристороння угода між університетом, студентом і підприємством.

3. *Вища освіта інтегрована з виробничою практикою:* передбачає проходження тривалої практики на підприємстві. Умовою прийому на цю модель освіти є атестат про середню або середню фахову освіту.

У статті [39] теж окреслені моделі дуальної освіти, що функціонують у закладах вищої освіти різних країн світу:

1. *Вища освіта інтегрована з тривалою виробничою практикою студента на підприємстві.* Навчання студентів відбувається за схемою: теоретичний цикл та формування теоретичний знань, елементарних вмінь та навичок відбувається у закладі освіти, а формування складних комплексних вмінь та навичок – на робочих місцях.

2. *Модель дуального консорціуму.* Така модель включає теоретичну (дистанційну) частину навчання на основі інтернет-технологій та практичну складову, що відбувається на виробництві. Теоретичне навчання відбувається ввечері, одержання практичних навичок та вмінь вдень. Реалізація такої моделі дуальної освіти дозволяє скоротити термін навчання.

3. *Вища освіта інтегрована з професійною діяльністю.* Навчання за цією моделлю передбачає перекваліфікацію спеціалістів за спорідненими спеціальностями, забезпечує безперервність освітнього процесу.

4. *Сендвіч-освіта передбачає чергування періодів теоретичного та навчально-виробничого (виробничого) навчання.* Теоретична частина такого навчання відбувається у закладі освіти, тоді як навчально-виробнича чи виробнича – на дуальних підприємствах, в установах чи організаціях. Сендвіч-освіта – це інноваційна форма навчання, здебільшого на бакалавраті, освітній процес здійснюється протягом 4 років, з них 3 роки студент навчається у закладі вищої освіти та 1 рік – в університеті іншої країни або стажується на підприємстві.

5. *Коопероване навчання широко практикується у навчальних закладах США та Канади.* Підготовка спеціалістів визначає кооперацію закладу вищої освіти та підприємства, на якому відбувається практична складова навчання. Кооперована освіти була запроваджена у Німеччині в якості моделі

навчання інтегрованого з роботою [40]. Сьогодні у Німеччині діють програми навчання у різних галузях, найбільше в інженерії – 39%, економіці – 32%. Суміжне навчання на виробництві дозволяє підготувати висококваліфіковані кадри [41].

Дуальна система професійної освіти відіграє важливу роль в успішному економічному розвитку Німеччини [42].

На думку професора Х. Крамера, економіка Німеччини орієнтована на експорт, і однією з її сильних сторін є високоякісна високотехнологічна продукція. Але для її отримання потрібні висококваліфіковані робітники, підготовка яких забезпечується в рамках дуальної системи [43].

На федеральному рівні в Німеччині прийнято Закон «Про професійну освіту», «Ремісничне укладення», «Директива про придатність інструкторів», які регулюють взаємовідносини учня з підприємством і освітньою установою.

Враховуючи, що Німеччина є «піонером» у запровадженні дуальної форми здобуття освіти, вважаємо за доцільне більш повно охарактеризувати систему навчання в цій країні та зробити акцент на досвіді підготовки поліцейських.

Підготовка співробітників правоохоронних органів у Німеччині здійснюється, як правило, в поліцейських школах (центрах підготовки співробітників поліції). Існують і коледжі поліції (академії), де готують офіцерів поліції. Незважаючи на те, що програми підготовки поліцейських можуть відрізнятися в кожному окрузі, принцип дуальності є спільним для всіх.

Так, наприклад, підготовка співробітників поліції Гамбурга здійснюється за спеціалізацією діяльності портової та кримінальної поліції і в цілому займає 2,5 роки. *Основною метою Програми навчання поліції Гамбурга є:* навчання та розвиток особистості, сприяння побудові кар'єри Здобувача. Теоретична підготовка включає вивчення таких дисциплін: кримінальне та кримінально-процесуальне право, філософія, деліктне право, професія поліцейського, доктрина поліції, судово-медична експертиза, загальне адміністративне (поліцейське право), Закон про застосування зброї, Закон про державні послуги, громадянське право, навколишнє середовище, політика. Поліцейські вивчають дві мови – німецьку та англійську.

Організація навчальної діяльності в Німеччині на 1 році навчання включає 31

тиждень теоретичного курсу. Після закінчення першого курсу проводиться десятитижневий тренінг в навчальному центрі та п'ятитижнева практична підготовка в районних відділеннях поліції. На другому курсі передбачається теоретична підготовка тривалістю 35 тижнів. При цьому частка практичної складової в навчанні збільшується до 15 тижнів.

Навчання на третьому курсі починається з практичної підготовки в районних відділеннях поліції і становить 12 тижнів. Теоретична підготовка передбачена в середині навчання і становить 15 тижнів. Потім Здобувачі проходять тренінг (6 тижнів), практичні заняття (6 тижнів) в навчальному центрі та практичні заняття у вигляді підсумкової практики (4 тижні).

В середньому практична складова навчання в Німеччині за програмами підготовки фахівців 1-го базового рівня (основного, що дозволяє працювати в поліції) за три роки становить близько 40 %. У Німеччині з фахівцями, які досягають високих показників у службовій діяльності, а також є найбільш підготовленими і здатними до педагогічної діяльності співробітниками, укладають контракт на чотири роки. Рівень відповідності викладача вимогам, що пред'являються до педагогічних кадрів, визначають фахівці навчального центру: виявляють таких фахівців, організовують з ними заняття з методики викладання дисциплін. Передбачена можливість продовження контракту з викладачем максимум ще на 1 рік. Таким чином, термін перебування викладача в навчальному центрі максимум становить 5 років. Після цього він повертається до підрозділу, з якого був направлений в навчальний центр. Тобто викладач чітко усвідомлює, що через певний період йому необхідно буде повернутися в той підрозділ, з якого він прибув, і перебувати в освітній організації до закінчення своєї служби він не зможе [44, 45]. В таких умовах педагогічні кадри намагаються проявити себе якнайкраще, постійно підвищують рівень майстерності, внаслідок чого виграють і Здобувачі освіти, і роботодавці. Отже, маючи інформацію про позитивний досвід впровадження дуальної освіти в провідних країнах світу, вважаємо, що в українських закладах вищої освіти є всі підстави для проведення відповідних реформ в освіті.

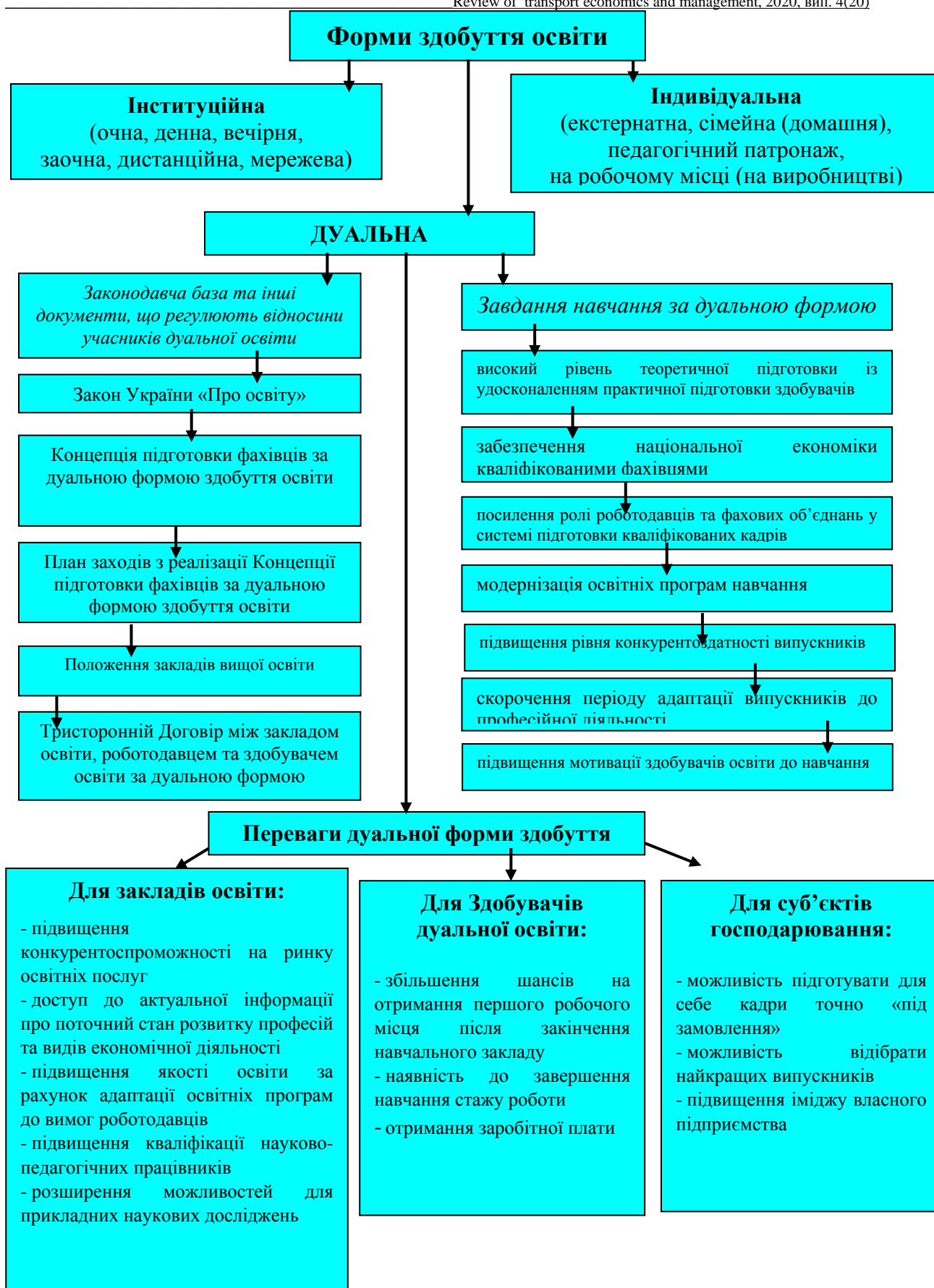

Рис. 1. Деякі аспекти організації дуальної освіти в Україні. Джерело: розробка автора.

Підкреслимо, що дуальна освіта є засобом професійної соціалізації молоді, оскільки надає їй найкращі можливості для отримання кваліфікації. Вона є основним джерелом формування молодішої генерації кваліфікованих робітників і завдяки тісному зв'язку зі сферою праці забезпечує оптимальний старт трудового життя. Особливе значення у справі розроблення тих чи інших аспектів політики і стратегії професійної освіти має процес узгодження позицій і співпраця представників роботодавців і профспілок, державних і недержавних структур у рамках спільної діяльності.

Узагальнено проаналізовану у статті інформацію на рисунку 1.

Висновки

Дуальна освіта є передовою формою організації здобуття освіти. Для закріплення взаємовідносин суб'єктів дуальної форми здобуття вищої освіти в правовому полі необхідно розробити типові угоди, в яких мають бути чітко прописані права та обов'язки сторін.

Серед переваг дуальної освіти можна виділити наступні: узгодження змісту робочих програм між освітньою організацією і роботодавцями; отримання набору компетенцій, що відповідають вимогам роботодавців; можливість засвоєння індивідуального набору додаткових

компетентностей на основі варіативної частини освітньої програми; навчання на сучасній матеріально-технічній базі; скорочення термінів адаптації випускників.

Разом з тим, дискусійними питаннями в сфері організації дуальної форми здобуття освіти, на наш погляд, є:

для Здобувачів освіти: майже відсутність вільного часу; отримання нижчої заробітної плати при виконанні тих самих обов'язків, що і досвідчений працівник; відсутність гарантії отримання робочого місця після закінчення навчання з боку роботодавця;

для установ та організацій: необхідність призначити наставників для Здобувачів освіти; вірогідне зниження іміджу установи чи організації внаслідок неякісного виконання службових обов'язків Здобувачами освіти,

для ЗВО: глобальна переробка навчальних планів, графіків навчання, створення нових навчально-методичних комплексів в умовах відсутності стандартів; загроза виключення із загального списку загальноорозвиваючих дисциплін; можливе скорочення штату НПП; необхідність самостійного пошуку установ та організацій – партнерів в організації дуальної форми здобуття освіти; можлива недовіра до ЗВО з боку старшого покоління, що отримало класичне навчання.

L.V. MARTSENIUK^{1*}

* Doctor of economic sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Economics and Management of the Dnieper National University named after V. Lazaryan, Dnipro, Ukraine,

DUAL EDUCATION AS A MEANS OF EFFECTIVE COMBINATION THEORY AND PRACTICE

Object. The article is devoted to identify the main aspects of the organization of the dual form of education in Ukraine. **Methods.** To solve this scientific problem applied: structural method; comparative analysis of empirical data; abstract-logical generalization. Models of organization of the dual education system in the leading countries of the world are analyzed. **Results.** The author determines that the dual form can be the solution of today's problems in the relationship between the school, the student and the employer. Applicants for dual education are guaranteed to get their first job, which will eventually help stop the departure of qualified personnel from Ukraine abroad. Higher education institutions will increase their competitiveness in the market of educational services, as the organization of dual education will update the curricula, which will be adapted to the needs of business entities. Enterprises that will cooperate with higher education institutions within the organization of dual education will certainly increase their image and rating among consumers as advanced enterprises that support progressive forms of education. **Final Conclusions.** Dual education is undoubtedly an advanced form of education. In order to consolidate the relationship between the subjects of the dual form of higher education in the legal field, it is necessary to develop standard agreements, which should clearly define the rights and obligations of the parties. Among the advantages of dual education are the following: coordination of the content of work programs between the educational organization and employers; obtaining a set of competencies that meet the requirements of the modern economy in general and employers in particular; the possibility of mastering an individual set of additional competencies on the basis of a

variable part of the educational program; training on modern material and technical base, which has production; the formation of clear and unambiguous descriptions of professional competencies of a particular profession; reduction of terms of adaptation of graduates on production.

Keywords: education; dual education; duality; forms of education; methods of obtaining education

REFERENCES

1. On Education. Law of Ukraine. № 2145-VIII. (2017, September 5). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (in Ukrainian).
2. Hyliu O.V., Kolisnyk L.O. (2018). Chomu v Ukraini slid rozvyvaty dualnu vyshchu osvitu? Sociological view. [Why do you have to develop dual higher education in Ukraine? Sotsiologichnyi pohliad]. *Scientific and theoretical Almanac "Grani"*, vol. 21, no. 10, pp. 87-96.
3. Dual education. Ministry of Education and Science of Ukraine: Official Website. (2018). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesiino-tehnichnaosvita/dualna-osvita>. (in Ukrainian)
4. Boichevska I. (2017). Dualna systema Nimechchyny. Navchalno-metodychnyi tsentr profesiino-tehnichnoi osvity u Sumskii oblasti. [Dual system of Germany. Training and methodical center of vocational education in the Sumy region]. Available at: <http://nmcpto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-системаНімеччини.pdf>. (in Ukrainian).
5. On Approval of the Concept of Training of Specialists on the Dual Form of Appeal. The order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. № 660-p. (2018, September 19). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>. (in Ukrainian).
6. Fedotova H.A. (2000). Sotsyalnoe partnerstvo v profobrazovany FRH. [Social partnership in the pro-location of FHG]. *Professyonalnoe obrazovanye*, no. 6, pp. 9-11.
7. Smit, A. (2007). *Issledovanie o prirode i prychnakh bohatstva narodov* [The Wealth of Nations]. Moscow : ЭКСМО [in Russian].
8. Herbert Baumann u.a. (1989). *Wirtschaftslehre für berufsbildende Schulen in Rheinland– Pfalz. – KelnMünchen: Stamm-Verlag.*
9. Boud D. Work as the curriculum: Pedagogical and identity implications / D. Boud, N. Solomon // UTS Research Centre Vocational Education & Training Working Knowledge: Productive learning at work Conference proceedings 10-13 December 2000, University of Technology Sydney, New South Wales, Australia Working Paper 07 // University of Worcester
10. In Ukraine, they want to introduce an opportunity to acquire higher education at work. Available at: <https://tsn.ua/v-ukrayinihochut-zaprovaditi-mozhlyvist-zdobuvati-vischu-osvitu-na-roboti-1098245.html>. (in Ukrainian).
11. Kushnireska O.V., Syniura-Rostun N.R. (2017). Osoblyvosti dualnoi formy profesiinoi pidhotovky kadriv u protsesakh osvitno-vyrobnychoi intehtratsii. [Features of the dual form of professional training in the processes of educational and production integration]. *Suchasnyi stan ta priorytety modernizatsii finansovoekonomichnoi systemy Ukrainy: materialy VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh. (Lviv, November 23, 2017)*. Lviv. torh.-ekon. un-t. pp. 27-30.
12. Khomyshyn I. Yu. (2017). Osvita i rynek pratsi: vzaiemnyi vplyv ta peretyn interesiv. [Education and labor market: Mutual influence and intersection of interests]. *Nauk. visn. Uzhhorod. nats. un-tu. Seriya: Pravo*, vol. 46, no. 2, pp. 47-49.
13. Peter Damlund Koudahl. Vocational education and training: dual education and economic crises. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9 (2010), 1900–1905. doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.42.
14. Craig, K. C. and Voglewede, P. A. (2010). Multidisciplinary engineering systems graduate education: master of engineering in mechatronics, IEEE Conf. on Transforming Engineering Education: Creating Interdisciplinary skills for Complex Global Environment, 10.1109/TEE.2010. 5508819, pp. 1-10.
15. Stefan Wiesner. The development of technicians as a key factor for a sustainable development of renewable energies using an adapted education method based on the successful german Dual Education (Duale Ausbildung). *Energy Procedia* 57 (2014) 1034 – 1036. doi: 10.1016/j.egypro.2014.10.069
16. Shebanin V. S. (2018). Dual form of education in the training of highly qualified specialists for the agrarian sphere of Ukraine. *Ekonomika APK*. vol. 3, pp. 13-23.
17. Sydakova L. V. (2016). Sushchnost y osnovnye pryznaky dualnoi modely obucheniya [Essence and the main signs of the Dual Learning Model]. *Obrazovanye y vospytanye*, no. 2, pp. 62-64. Available at: <https://moluch.ru/th/4/archive/29/803>. [in Russian].
18. Pominchuk S. (2019). Profesiina oriientatsiia v systemi vprovadzhennia dualnoi formy zdobuttia osvity. [Professional orientation in the system of implementation of a dual form of education.]. *«Young Scientist»*. vol. 8, no. 72, pp. 339-344. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-71>

19. Ignatova I.B., E.A. Pokrovskaya (2016). Teoreticheskie osnovy organizatsii dual'nogo obucheniya. [Theoretical foundations of the organization of dual training.]. *Teoriya i istoriya kul'tury.*, vol. 3, no. 62, pp. 23-26.
20. Savchenko I. (2017). Metodolohichni pidkhody i orhanizatsiini osoblyvosti pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv v umovakh dualnoi systemy profesiinoi osvity: dosvid krain Yevrosoiuzu ta pershi etapy realizatsii v Ukraini. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/7-savchenko-170217.pdf>. (in Ukrainian).
21. Krymchak L.Yu. (2019). Systema dualnoi osvity yak umova yakisnoi pidhotovky konkurentospromozhnykh profesionaliv do rynku pratsi v Ukraini. [The system of dual education as a condition for qualitative training of competitive professionals in the labor market in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika*, vol. 11, no. 2, pp. 83-86.
22. Anikeev A. A., E. A. Arturov (2012). Sovremennaya struktura obrazovaniya v Germanii. [Moving structure of education in Germany]. *Alma mater*, no. 3, pp. 67-68.
23. Dernova M.H. (2014). Dualna model vyshchoi profesiinoi osvity doroslykh: Yevropeiskyi dosvid. [Dual model of high professional education adult: European experience.]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*, vol. 2, no. 9, pp. 137-145.
24. Kiurchev V.M. Lomeiko O.P. (2018). Vprovadzhenia dualnoho navchannia v osvitnii protses. Udoskonalennia osvitno-vykhovnoho protsesu v navchalnomu zakladi. [Implementation of dual education in the educational process. Improvement of educational process in an educational institution.]. *Zbirnyk nauково-metodychnykh prats*. vol. 21, no. 224, pp. 4-9.
25. Yakovchuk O.L. (2019). Funktsionuvannia modelei dualnoi formy zdobuttia osvity yak efektyvnyi sposib pidvyshchennia konkurentospromozhnosti systemy vyshchoi osvity Ukrainy. [The functioning of models of dual form of education as an effective way to increase the competitiveness of the system of higher education in Ukraine.]. *«Molodyi vchenyi»*. vol. 4, no. 68, pp. 86-90. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-20>. C. 86-90
26. V.I. Astakhova, E.G. Mikhajleva, E.V. Astakhova. (2006). *Nepreryvnoe obrazovanie v kontekste obrazovatel'nykh reform v Ukraine*. [Continuing education in the context of educational reforms in Ukraine]. Kharkiv : Izd-vo NUA [in Russian].
27. Andreitsiv I. (2017). Shcho take dualna osvita i navishcho vona ukraintsiam. [What is dual education and why it is Ukrainians]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/7-savchenko-170217.pdf>. (in Ukrainian).
28. Vemian V. H., V. H. Ter-Ovanessian (2015). Dualna forma profesiinoi osvity yak umova efektyvnoho rishennia zavdan modernizatsii osvity. [Dual form of professional education as a condition for an effective solution to the tasks of modernization of education]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy : zb. nauk. pr. / Rivnen. derzh. humanitar. un-t*. vol. 5, pp. 29-34.
29. Drazhnytsia S. A., O. M. Drazhnytsia (2016). Dualne navchannia yak interaktyvna forma orhanizatsii navchalnoho protsesu. [Dual learning as an interactive form of organization of the educational process]. *Zb. nauk. pr. Khmelnyts. in-tu sots. tekhnolohii Un-tu «Ukraina»*. vol. 12, pp. 17-20.
30. Kostiuchenko O. (2017). Dualna systema pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv : dosvid uprovadzhenia. [Dual system of training skilled workers: Experience of introduction]. *Proftekhosvita*, no. 10, pp. 2-4.
31. Yakovenko K. V. (2016). Realizatsiia dualnoi systemy osvity v pidhotovtsi maibutnykh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii. [Implementation of a dual system of education in the preparation of future information technologies]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity : zb. nauk. pr. za materialamy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., «Idei akademika Ivana Ziaziuna u pratsiakh yoho uchniv i soratnykiv»*. (25–26 May). Kharkiv., MON Ukrainy, NAPN Ukrainy, Nats. tekhn. un-t «KhPI», vol. 45, pp. 205-213. Available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/25362/1/Elita_2016_45_1_Yakovenko_Realizatsiia.pdf. (in Ukrainian).
32. Korkina O.I., Korkina I.I., Tsilnyk O.Ya. (2017). Suchasni protsesy rozvytku dualnoi osvity: zaporuka stabilnosti kadrovoho potentsialu. [Modern processes of development of dual education: a guarantee of stability of personnel potential.]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 4, no. 132, pp. 90-94.
33. On conducting research and experimental work on the topic. Professional training of skilled workers using elements of a dual system of study "on the basis of vocational education institutions". Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine. № 298. (2015, Mart 16). URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-04-17/3825/nmo-298-1.pdf>. (in Ukrainian).
34. On approval of the plan of measures to implement the concept of training specialists on the Dual form of education. The order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. № 214-p. (2019, April 3). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2019-%D1%80#Text>. (in Ukrainian).
35. Peter Damlund Koudahl. Vocational education and training: dual education and economic crises. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9 (2010), 1900–1905. doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.42.
36. Cedefop. Spotlight on VET – Anniversary edition. Vocational education and training systems in Europe. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2015. P. 26-27.
37. URL: <http://www.vie-publique.fr/actualite/dossier/travail/formation-politique-faveur-du-developpementapprentissage.html>

38. Dernova M.H. (2014). Dualna model vyshchoi profesiinoi osvity doroslykh: yevropeyskyi dosvid. [Dual model of high professional education adult: European experience.]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy.*, vol. 2, pp. 137-145.
39. Hryhoreva N.V. Shvets N.A. Model podhotovky spetsyalystov v uslovyakh dualnoho obuchenya. *Sovremennye problemy nauky y obrazovanyia*. [The model of preparation of specialists in the industries of dual learning. Moving problems of science and education.] URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=25763>. (in Ukrainian).
40. Stegman H. (1986). *Das duale System im Blickpunkt: Strukturen, Enwicklungen und zukuenftige Probleme in der betrieblichen Berufsausbildung in Materialien aus der Arbeitsmarkt und Berufsforschung*. Nurnberg, 1986. № 9.
41. Vchytysia na roboti: yak pratsiuvatyme dualna osvita v Ukraini. Ukrainskyi interes: sait. [Learn at work: how Dual Education will work in Ukraine. Ukrainian interest: site.] URL: <https://uain.press/science/education/vchytysya-na-robotiyak-zapratsyuye-dualna-osvita-v-ukrayini-943921>. (in Ukrainian).
42. K.V. Bulakh N.N. Zhukova (2017). Razvytye dualnoi systemy professyonalnoho obrazovanyia v stranakh Evropeiskoho Soiuzu. [Development of dual systems of professional education in the Evropeans of the European Union.]. *«Vestnyk AHU»*, vol. 4, no. 208, pp. 57-64.
43. Nigel Cassidy German apprenticeships: A model for Europe? // BBC NEWS. URL: <http://www.bbc.com/news/business-16159943>
44. URL: <https://www.azubiyo.de/ausbildung/duale-ausbildung/>
45. URL: <http://www.akademie-der-polizei.hamburg.de>

Стаття надійшла до редакції: 08.10.2020

Received: 2020.10.80